

FTAХР 06.35.31
ӘОЖ 336.22

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-2-110-116>

С.Е. ДЖОЛДЫБАЕВА,*¹

PhD, қауымдастырылған профессор.
*e-mail: saule.dzholdybaeva@narxoz.kz,

С.К. БАРЫШЕВА,²

Э.ғ.к., доцент.

e-mail: bsk0trz@gmail.com

Н.А. ГУМАР,³

Э.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: umnaz@mail.ru

Н.А. КУДАЙБЕРГЕНОВ,⁴

Э.ғ.к., доцент.

e-mail: bsk0trz@gmail.ru

¹Нархоз университеті, Алматы қ., Қазақстан

²«Тұран» университеті, Алматы қ., Қазақстан

³Каспий университеті, Алматы қ., Қазақстан

⁴Абылай хан ат. Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы қ., Қазақстан

ҰЙЫМ ҚЫЗМЕТІН ДАМУДАҒЫ САЛЫҚ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ

Андатпа

Қазақстан Республикасында салықтар мен төлемдерді қадағалау, сонымен қатар нақты шегерімдер салық кодексіне сәйкес анықталып іске асырылады. Себебі бұл тікелей мемлекеттің саяси және кез-келген экономикалық қызметтерін қаржыландыруына бағытталған негізгі бағыты болып саналады. Мақаланың мақсаты – ҚР салық кодексінде жазылған нормативтер, төлем бойынша бекітілген пайыздар, ережелер мен жеңілдіктерді пайдалана отырып, салықтық оңтайландыру бағыты бойынша ұсыныстар жасау болып табылады. Өтараптандыруға қарамастан, салық жүйесі екі бөлікке бөлініп, іс жүзінде жүзеге асырылуда. Кәсіпкерлер мен кәсіпорындар тарапынан «салықтық оңтайландыру» мен «салықтық төлемдерден жалтару» ұғымдарын шатастырып жататындығы белгілі. Өйткені, салық төлеушілер мен мемлекеттің мақсатты сәйкес келмейді. Салық төлеуші мақсаты – барынша салықтық төлемдерді азайту мен кәсіпкерлік қызметтен алынатын табысын көбейту. Бірақ мемлекеттің мақсаты – бюджетке салықтық түсімдерді арттыру мен мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру болып табылады. Яғни, мемлекеттің дамуы мен халыққа әлеуметтік көмек көрсету. Сонымен қатар шағын және орта бизнестің дамуы мен нарықта тұрақты қызмет етуін қамтамасыз ету. Салықтық төлемдерді оңтайландыру мен салықтық жүйені сауатты жүргізу негізінде орынсыз шығындар мен айыппұлдарды азайтуға болады. Салықты оңтайландыру – бұл кәсіпорынды қаржылық еркіндік деңгейіне шығаратын әрекет. Осы деңгейге жақындау мақсатында мақалада салық саясатының оңтайландырылған моделі және салықтарды азайтудың негізгі тәсілдері көрсетілген. Бұл бюджетке төленетін салықтық төлемдердің тиімді тетігін іске асыру мен заңнамалық схема бойынша жұмыс жасауға әсерін тигізеді. Салықтық оңтайландыру әдістерін пайдалану арқылы мемлекеттің әлеуметтік жағдайы мен елімізде кәсіпкерлікті де арттыру мүмкіндігі туады.

Тірек сөздер: салықты оңтайландыру, жоспарлау, салық жүйесі, қадағалау, бақылау, салық жеңілдіктері, салық.

Кіріспе

Салықтық жүйені оңтайландыру әдістерін тиімді пайдалану кез-келген бизнесті дамытудың негізін қалаушы қаржы құралы екені белгілі. Сонымен қатар салық жүйесін қалыптастыру мен оны жетілдіру негізінде қалыптасатын салықтық қадағалау процесстерінің жүзеге асырылуы қажет.

Салықтық оңтайландыру – бұл заңнамалық нормативтерге сай ұйымдастыру, олардың тиімді жолын таңдауды көздейді. Олардың мақсаты кәсіпорындағы қаржы ресурстарын ұлғайту мен ақша ағынының бір қалыпта болуын сақтау. Салықтық оңтайландырудағы міндет – міндетті төленетін салық сомасын қысқарту емес, салықтық органдар тарапынан айыппұлдар, өсімақылар мен қателіктерді болдырмау болып табылады [1]. Сонымен қатар салықтық оңтайландыру жолдарын зерттеу мақсатында толықтай салықтық жүйенің дұрыс жұмыс жасауы мен оларды ұйымдастыру іс-шараларының маңызы зор. Бұл процесстердің жылдар бойы жетілдіріп келуінің себебі, республикалық және жергілікті бюджеттердің кірісін қалыптастырушы негізгі кіріс көзі болып саналады. Сондықтан салықтық жүйені жетілдіруге байланысты жылдар бойы үздіксіз жұмыстар жасалуда. Осы орайда мақаланың өзекті ауқымды зерттеу мақсаты салықтық саясатты тиімді басқару негізінде салықтық оңтайландыру жолдарын қарастыру болды.

Материалдар мен әдістер

Мақаланы тақырыбын зерттеу барысында қойылған мақсатқа жету үшін теориялық дереккөздердің маңызды болды. Сонымен қатар бұл зерттеу салықтық оңтайландыру түсінігіне нақты көзқарастар мен салықтық оңтайландыру жолдарының қалыптастыруына мүмкіндік береді. ҚР пайдаланатын салықтық төлемдер «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі)», Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі мен Салық комитетінің көрсеткіштерін талдау мақсатында ресми деректері пайдаланылды. Сонымен қатар ғылыми зерттеулер мен ҚР салықтық жеңілдіктер бойынша ресми деректер талданды.

Негізгі ережелер

Кәсіпкерлікте заңға сәйкес салықтық саясатты қалыптастыру арқылы салықтық оңтайландыру мәселелерін тездетіп шешуге болады. Мемлекетте салық саясатын қалыптастыру кезеңдерін екіге бөліп қарастыруға болады.

1. Бірінші кезең – ҚР салық кодексіне сәйкес салықтық пайыздарды дұрыс пайдалану арқылы кәсіпорын салық төлемдерін минимумға дейін төмендетуге мүмкіндік беретін қызмет бағыттарын анықтау.

2. Екінші кезең – нормативтерге сәйкес салықтық жеңілдіктерді пайдалана білу арқылы кәсіпорын қызметтерін әртараптандыруға болады (1-сурет). 2017 ж. 25 желтоқсандағы қабылданған №120-VI ҚРЗ ҚР жаңа редакциядан өткен Салық кодексі 2018 ж. бастап қабылданған болатын. Бұл кодекске сәйкес салықтық шегерімдер мен басқа да салықтық жеңілдіктер қызмет түрлеріне байланысты жазылған [2]. Бұл заңнамалық өзгерістер мен толықтырулардың мақсаты – іскерлік органы жақсарту арқылы нарықта кәсіпкерлікті дамыту болып табылады.

Сурет 1 – Салық жеңілдіктерінің түрлері

Ескертпе – [3] дереккөз негізінде құрастырылған.

1-суретте берілген салықтық жеңілдіктер түрлерін пайдалану арқылы, салықтық саясатын дұрыс жүргізуге байланыты негізгі көзқарастарды қалыптастыру мен салықтық оңтайландыру бағытындағы моделін құрастыруға болады.

Талқылаулар

Қазіргі кездегі салықтық мөлшерлеме, көрсетілетін қызмет түріне, сондай-ақ кәсіпорынның құрылымына байланысты елімізде әртүрлі салықтық режимдерді қамтиды. Бұл жалпы кәсіпорындардың қызметін анықтай отыра, мемлекеттік тараптан қадағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ұсынылып отырған режимдердің критерийлеріне байланысты шектеулер келесі 1-кестеде берілген.

Кесте 1 – ҚР кәсіпорындарға ұсынылып отырған қызмет көрсету режимдеріне байланысты талап шегі

№	Субъектілердің бөлінуі	Бекітілген критерийлер	
		Орташа жылдық жұмысшылар саны (ОЖЖС)	Жылдық орташа табыс (ЖОТ)
1	Микрокәсіпкерлік	ОЖЖС <15	30 000 * АЕК < ЖОТ
2	Шағын бизнес – жеке кәсіпкер, заңды тұлға	ОЖЖС <100	300 000 * АЕК < ЖОТ
3	Орта бизнес – жеке кәсіпкерлер мен заңды тұлғалар	100 < ОЖЖС < 250	30 000 * АЕК < ЖОТ < 3 000 000 * АЕК
4	Ірі кәсіпорындар	ОЖЖС > 250	3 000 000 * АЕК < ЖОТ

Ескертпе – [2] дереккөз негізінде құрастырылған.

Берілген нормативтік шектеулер шегінде елімізде кәсіпорындар табыс табады. Осы режим бойынша кәсіпорындарда салықтық қадағалау іске асырылуын қажет етеді. Қадағалау факторларын ішкі және сыртқы деп қарастыруға болады, ондағы ішкі бақылау тікелей басшылар мен жұмысшыларға байланысты. Мұнда, біліктіліктілік, уақытылы тіркелім, тәуекелділік, мониторинг арқылы реттеуге болады. Сыртқы немесе жанама ортамен қадағаланатын нормативтік ережелер мен нормативтер арқылы жүргізілуі.

ҚР қабылданған Кәсіпкерлік кодексінің 2015 ж. 29 қазандағы №375-V ҚРЗ 144 – бабында жазылған тексерудің 2 түрі бар [4].

1) тәуекелділік деңгейі бойынша тексерулер мен қадағалау;

2) жоспардан тыс тексерулер – бұл өтініштер мен салық органдарынан түскен ескертулер мен арнайы хабарламалар арқылы қадағаланып отырады.

Берілген тексерулерді жүйеге келтіруге салық аудиті, бақылау, салықтарды есептеу мен төлеу процесстерінің дұрыс, толық және уақытылы іске асырылуын қадағалайды. Қазір бұл қызметті консалтинг ұйымдары мен аудиторлық ұйымдар ұсынатын жалғыз қызмет түрі болып жүргізілуде.

Жоғарыда жазылған процесстердің негізгі мақсаты әрбір кәсіпорын үшін басқаруды ұйымдастыру болып табылады. Кез-келген басқару процесстеріне байланысты салықтық жоспарлау бағыттарын анықтауды талап етеді. Салықтық жоспарлау мен қадағалау процесстері арқылы салықтық сәйкессіздіктер мен қателіктердің себептерін анықтауға, туындаған мәселелерді ретімен жоюға болады, бұл кезеңдерге келесі іс-шараларды жатқызуға болады, оларға [5]:

♦ болжау, өндірісін немесе қызметін әртарапандыру арқылы қызметтің сипатын өзгертуге болады;

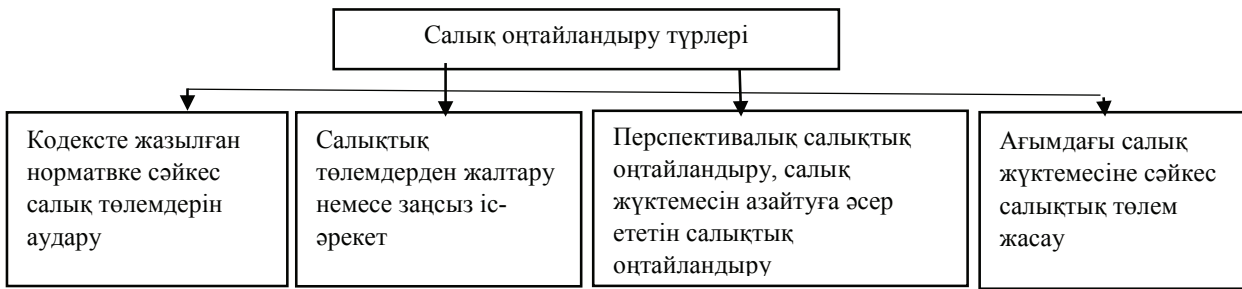
♦ салықтық саясат түзетулер мен реттеу – әрбір кәсіпорында салық төлемдері бойынша кесте болу керек, бұл айыппұлдардың болмауына көмектеседі;

♦ ұйымдастыру мен бақылау процесі – қолданыстағы салық саясатын түзету, қадағалау, тексеру, мониторингтік тексерулердің үнемі жүргізілуі;

♦ алынған ақпараттар мен деректерді уақытылы өңдеп отыру – қазір қажетті дерек бір айдан кейін маңызды болмай қалуы да мүмкін;

♦ талдау жұмыстары – бұл есептеулердегі айырмашылық, салықтық төлемдердегі ауытқу себептерін сапалы талдауға мүмкіндік береді;

♦ маңызды процесс басқару мұнда сәйкессіздік. Осылайша салық төлеушілердің таңдауға мүмкіндігі бар, яғни салық базасының сомасын азайту бағыттары мен салықтық оңтайландыру жолдары арқылы жетілдіруге болады (2-сурет, б. 113).

Сурет 2 – Салық оңтайландыру түрлері

Ескертпе – [6] дереккөз негізінде құрастырылған.

2-суретте берілген салықтық оңтайландырудың кәсіпорын үшін маңызды түрін пайдалануға болады. Әрине салық саясатын жүргізуде кәсіпкердің біліктілігі жоғары болу қажет. Бұл заңға қарсы жұмыстардың жүргізілмеуі мен қателіктерді жібермеуге әсер етеді. Бұл заңға сәйкес төлемдерді де, кәсіпорын қызмет етуі бойынша салық режимдерінен шатаспауына себеп болады.

Нәтижелер

Мемлекетте салықтық төлемдердің өспелі екені белгілі, оны мемлекеттің мақсатына байланысты, бірақ салықтарды перспективалық әртараптандыру бағытында өзгеріске әкелу қажет. Бұл зерттеу барысында қарастырылған салықтық оңтайландыру жолдарын ұстану үшін 3-суретте берілген модель керек. Салық саясатында осы оңтайландырылған модельді пайдалануды ұсынамыз. Бұл келесі факторлардың әртараптандыруын іске асырады:

- ◆ төлем қабілеттің артуы мен заңсыз іс-әрекеттердің болмауына;
- ◆ бәсекеге қабілеттілік пен қаржылық тұрақтылық;
- ◆ салықтық оңтайландыру ұғымын дұрыс пайдалану.

Осында салықтық оңтайландырудың көзқарастар мен әдістерін дұрыс пайдалану, кәсіпорындарда жасалатын салық саясатының дұрыс жүргізілуіне байланысты 3-сурет.

Сурет 3 – Салық саясатын оңтайландырылған моделі

Ескертпе – [7, 8] дереккөздерінің негізінде құрастырылған.

3-суретте берілген салық саясатын оңтайландырылған модельін пайдалу арқылы кез-келген салық жүйесін реттеуге болады. Қосымша салықтық шегерімдер мен санкциялар, айыппұлдарға байланысты резервті қажет етпейді.

Қорытынды

Қорыта келе салықтық төлемдер мен кәсіпкерліктің дамуы мемлекеттің саяси-әлеуметтік жағдайы мен экономикалық қызметтерін іске асыруға әсері зор. Сондықтан салықтық оңтайландыру мен салық саясатын реттеудің незінде кәсіпкерлердің ең тараған, оның ішінде: белгіленген режимдерін дұрыс таңдамауы, декларациялардың тапсырылмауы мен олардың «нөлдік есептілік» бойынша өткізілуі, салық есептілігінде жазылған мәліметтердің дұрыс болмауы барынша төмендейді. Жалпы заңға сәйкес салықтық төлемдерді оңтайландыру жолдары арқылы қаражатты тиімді пайдалануға болады. Сайып келгенде жоғарыда келтірілген салық саясатын оңтайландырылған модельіндегі көзқарасты пайдалану арқылы салықтық тәуекелділіктің алдын алуға мүмкіндік бар. Салық тәуекелдерінің азаюы мен қаржылық көрсеткіштерге оң әсер етеді. Және де, салықлық оңтайландыру тұрғысынан мемлекет мақсатына байланысты кәсіпкерлік мақсаты да бірдей дамитын болады деп ойлаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Медникова Ю.К. Налоговая нагрузка предприятия и способы ее оптимизации // Научно-практический журнал «Журнал прикладных исследований». 2022. DOI 10.47576/2712-7516_2022_1_1_46
- 2 ҚР Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы // Салық кодексі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120>
- 3 Налоговые льготы в РК // МЦФЭР-Казахстан. URL: <https://buh.mcfr.kz/>
- 4 ҚР-да 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V ҚРЗ қабылданған Кәсіпкерлік кодексі. URL: https://kodeksy-kz.com/ka/predprinimatelskij_kodeks.htm
- 5 Калининская М.В., Огаркова А.А., Набок Д.И. Современные финансовые инструменты и технологии налогового планирования и оптимизации // Вестник Академии знаний. – 2021. – № 46(5). – С. 161–165.
- 6 2022–2024 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының нормативтік Заңы 2021 жылғы 2 желтоқсандағы № 77-VII ҚРЗ // Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000077>
- 7 Hashimzade N., Epifantseva Y. The Routledge Companion to Tax Avoidance Research // Routledge – Publisher of Professional & Academic Books, 2017. 676 б.
- 8 Салықтар // Templeprotestant. URL: <https://kk.templeprotestant.org/taxes/1>

REFERENCES

- 1 Mednikova Ju.K. Nalogovaja nagruzka predpriyatija i sposoby ee optimizacii // Nauchno-prakticheskij zhurnal «Zhurnal prikladnyh issledovanij». 2022. DOI 10.47576/2712-7516_2022_1_1_46. (In Russian).
- 2 QR Salyq zhäne bjudzhetke tölenetin basqa da mindetti tölemder turaly // Salyq kodeksi. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120>. (In Kazakh).
- 3 Nalogovye l'goty v RK // MCFJeR-Kazahstan. URL: <https://buh.mcfr.kz/>. (In Russian).
- 4 QR-da 2015 zhylǵy 29 qazandaǵy No. 375-V QRZ qabyldanǵan Käsipkerlik kodeksi. URL: https://kodeksy-kz.com/ka/predprinimatelskij_kodeks.htm. (In Kazakh).
- 5 Kalinskaja M.V., Ogarkova A.A., Nabok D.I. (2021) Sovremennye finansovye instrumenty i tehnologii nalogovogo planirovaniya i optimizacii // Vestnik Akademii znaniy. No. 46(5). P. 161–165. (In Russian).
- 6 2022–2024 zhyldarǵa arnalǵan Qazaqstan Respublikasynyñ normativtik Zańy 2021 zhylǵy 2 zheltoqsandaǵy No. 77-VII QRZ // Qazaqstan Respublikasy normativtik qūyqytyq aktileriniñ aqparattyq-qūyqytyq zhūjesi. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000077>. (In Kazakh).
- 7 Hashimzade N., Epifantseva Y. (2017) The Routledge Companion to Tax Avoidance Research // Routledge – Publisher of Professional & Academic Books, 676 p. (In English).
- 8 Salyqtar // Templeprotestant. URL: <https://kk.templeprotestant.org/taxes/1>. (In English).

С.Е. ДЖОЛДЫБАЕВА,*¹

PhD, ассоциированный профессор.
*e-mail: saule.dzholdybaeva@narxoz.kz

С.К. БАРЫШЕВА,²

к.э.н., доцент.
e-mail: bsk0trz@gmail.com

Н.А. ГУМАР,³

к.э.н., доцент ассоциированный профессор.
e-mail: gumnaz@mail.ru

Н.А. КУДАЙБЕРГЕНОВ,⁴

э.ф.к., доцент.
e-mail: bsk0trz@gmail.ru

¹Университет Нархоз, г. Алматы, Казахстан

²Университет «Туран», г. Алматы, Казахстан

³Каспийский университет, г. Алматы, Казахстан

⁴Казахский университет международных отношений
и мировых языков им. Абылай хана, г. Алматы, Казахстан

НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА И ПУТИ ЕЕ ОПТИМИЗАЦИИ В РАЗВИТИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация

Налоговые платежи и надзор в Республике Казахстан, а также все налоговые вычеты определяются и осуществляются в соответствии с Налоговым кодексом, так как это связано с политикой государства и финансированием экономических услуг деятельности государства. Цель статьи – предложить идеи по направлению налоговой оптимизации с использованием нормативов, правил и льгот, утвержденных процентов по платежам, прописанным в Налоговом кодексе РК. Несмотря на диверсификацию, налоговая система разделена на две части и реализуется на практике. Иногда предприниматели и предприятия путают понятия «налоговая оптимизация» и «уклонение от налоговых платежей», потому что цели налогоплательщиков и государства не совпадают. Цель налогоплательщика – снижение или максимальная минимизация налоговых платежей и увеличение прибыли от предпринимательской деятельности. Цель государства – увеличение налоговых поступлений в бюджет и реализация государственных программ для развития, а также обеспечение развития малого и среднего бизнеса и его стабильной работы на рынке. На основе оптимизации налоговых платежей и грамотного ведения налоговой системы можно снизить нежелательные расходы и штрафы. Налоговая оптимизация – это действие, которое выводит предприятие на уровень финансовой свободы. С целью приближения к этому уровню в статье изложена оптимизированная модель налоговой политики и основные подходы к минимизации налогов. Это повлияет на реализацию эффективного механизма налоговых платежей в бюджет и работу по законодательной схеме. За счет использования методов налоговой оптимизации происходит повышение социального положения государства и предпринимательства в стране.

Ключевые слова: налоговая оптимизация, планирование, налоговая система, надзор, мониторинг, налоговые льготы, налог.

S.E. JOLDYBAYEVA,*¹

Phd, associate professor.

*e-mail: saule.dzholdybaeva@narxoz.kz

S.K. BARYSHEVA,²

c.e.s., associate professor.

e-mail: bsk0trz@gmail.com

N.A. GUMAR,³

c.e.s., associate professor.

e-mail: gumnaz@mail.ru

N.A. KUDAYBERGENOV,⁴

c.e.s., associate professor.

e-mail: bsk0trz@gmail.ru

¹Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

²Turan University, Almaty, Kazakhstan

³Caspian University, Almaty, Kazakhstan

⁴Kazakh University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan

TAX POLICY AND WAYS TO OPTIMIZE IT IN THE DEVELOPMENT OF ORGANIZATION'S ACTIVITIES

Abstract

Tax payments and supervision in the Republic of Kazakhstan, as well as all tax deductions are determined and carried out in accordance with the Tax Code, as it relates to the policy of the state and the financing of economic services activities of the state. The purpose of the article is to offer ideas on the direction of tax optimization using regulations, rules and benefits, approved interest on payments prescribed in the Tax Code of RK. Despite the diversification the tax system is divided into two parts and is implemented in practice. Sometimes entrepreneurs and businesses confuse the concepts of “tax optimization” and “evasion of tax payments”, because the goals of taxpayers and the state do not coincide. The taxpayer's goal is to reduce or minimize tax payments as much as possible and increase profits from entrepreneurial activity. The goal of the state – increasing tax revenues to the budget and the implementation of government programs for development, as well as ensuring the development of small and medium-sized businesses and their stable operation in the market. On the basis of optimization of tax payments and competent maintenance of tax system it is possible to reduce unwanted expenses and penalties. Tax optimization is an action that brings an enterprise to a level of financial freedom. In order to approach this level, the article outlines an optimized model of tax policy and basic approaches to tax minimization. This will affect the implementation of an effective mechanism of tax payments to the budget and work on the legislative scheme. Due to the use of methods of tax optimization the social position of the state and entrepreneurship in the country is improved.

Key words: tax optimization, planning, tax system, supervision, monitoring, tax benefits, tax.